

MILLIY VA XORIJIY TAJRIBALAR ASOSIDA TALABALARNING ETNOEKOLOGIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH

Utebaeva Aziza Dauletbaevna

Fakultetlar aro chet tillari kafedrasasi assistent o'qituvchisi, Nukus davlat
pedagogika instituti

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.10200277>

ARTICLE INFO

Received: 15th November 2023

Accepted: 22th November 2023

Online: 23th November 2023

KEY WORDS

Ta'lim, kasbiy faoliyat, ekologik jarayonlar, atrof-muhitni muhofaza qilish, etnoekologik madaniyat, ustuvor yo'nalishlar.

ABSTRACT

Talabalarning etnoekologik madaniyatini shakllantirish uchun, milliy va xorijiy tajribalardan olingan tajribalar, ularning o'zaro aloqalarini almashishini ta'minlashda katta ahamiyatga ega bo'ladi. Bu tajribalar orqali talabalarning mamlakatlar tabiiy resurslari, ekologik muhit va madaniyati haqida bilimlarini oshirish, ularni global muhit muammo va yechimlariga oid fikrlashda hamda dunyo miqyosidagi muhim muammolarga oid o'z fikrlarini ifodalashga imkoniyat yaratadi.

Zamonaviy ta'limda tabiiy resurslar, biologik xilma-xillik va madaniy merosni saqlash muhim vazifadir. Ushbu maqsadga erishish uchun talabalar orasida atrof-muhitga ongli munosabatni rivojlantiradigan etnoekologik madaniyatni shakllantirish kerak. Mahalliy tajriba etnik urf-odatlar va xalqlarning tabiat bilan o'zaro munosabatlarning xususiyatlarini o'rganishni o'z ichiga oladi. Xorijiy tajriba ham katta ahamiyatga ega, chunki u atrof-muhitni muhofaza qilishning ilg'or usullari bilan tanishish imkonini beradi. Ekologik loyihalar va ekspeditsiyalarda qatnashish kabi amaliy faoliyat ham etnoekologik madaniyatni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Shunday qilib, mahalliy va xorijiy tajribalardan foydalanish talabalarning etnoekologik madaniyatini shakllantirishning asosiy elementidir [5].

Talabalarning etnoekologik madaniyatini shakllantirish zamonaviy ta'limda muhim vazifadir, chunki u tabiiy resurslar, biologik xilma-xillik va madaniy merosni saqlashga yordam beradi. Ushbu maqsadga erishish uchun mahalliy va xorijiy tajribalardan foydalanish kerak. Mahalliy tajriba turli xalqlarning etnik urf-odatlarini, shuningdek ularning atrof-muhit bilan o'zaro ta'sirining xususiyatlarini o'rganishni o'z ichiga oladi. Bu talabalarga kelajak avlodlar uchun tabiiy va madaniy boyliklarni saqlash muhimligini tushunishga imkon beradi. Chet el tajribasi ham katta ahamiyatga ega, chunki u talabalarga turli mamlakatlarda qo'llaniladigan atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishning ilg'or amaliyotlari bilan tanishish imkonini beradi. Bu talabalarning dunyoqarashini kengaytirishga va ekologik muammolarni hal qilishda yangi yondashuvlarni topishga yordam beradi. Talabalarning etnoekologik madaniyatini shakllantirishning muhim elementi amaliy faoliyat, shu jumladan tabiat va madaniy merosni o'rganish va saqlashga qaratilgan ekologik loyihalar, ekspeditsiyalar, ekskursiyalar va boshqa tadbirlarda ishtirok etishdir. Shunday qilib, talabalarning etnoekologik madaniyatini mahalliy va xorijiy tajribalar asosida shakllantirish ularning

ta'limining muhim tarkibiy qismi bo'lib, tabiiy va madaniy qadriyatlarni saqlashga yordam beradi [3].

Talabalarda etnoekologik madaniyatni shakllantirishning asosiy jihatlaridan biri bu ichki tajribani o'rganishdir. Bunga turli etnik guruhlarining urf-odatlarini va urf-odatlarini o'rganish, ularning tabiat bilan o'zaro ta'siri, tabiiy resurslardan foydalanish va biologik xilma-xillikni saqlash kiradi. Mahalliy tajriba, shuningdek, tabiiy resurslardan foydalanish tarixini, shuningdek, muvaffaqiyatli yoki muvaffaqiyatsiz ekologik siyosat misollarini o'rganish imkoniyatini beradi.

Talabalarining etnoekologik madaniyatini shakllantirishda xorijiy tajriba ham muhim rol o'ynaydi. Atrof-muhitni muhofaza qilishning eng yaxshi amaliyotlarini, boshqa mamlakatlarda tabiatni muhofaza qilish va biologik xilma-xillikni saqlash bo'yicha muvaffaqiyatli loyihalarni o'rganish talabalarga ekologiya bo'yicha yangi bilim va istiqbollarni olish imkonini beradi. Shuningdek, u atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha xalqaro hamkorlikni rivojlantirishga yordam beradi. Ekologik loyihalar va ekspeditsiyalarda qatnashish kabi amaliy mashg'ulotlar talabalarining etnoekologik madaniyatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bunday tadbirlar davomida talabalar olgan bilimlarini amalda qo'llash, ishlarining natijalarini ko'rish va tabiat bilan aloqani his qilish imkoniyatiga ega. Shunday qilib, mahalliy va xorijiy tajribalardan foydalanish talabalarining etnoekologik madaniyatini shakllantirishning asosiy elementidir [1]. Bu ularga insonning tabiat bilan o'zaro ta'siri haqida har tomonlama tasavvurga ega bo'lish, atrof-muhitga mas'uliyatli munosabatni rivojlantirish va ekologik jarayonlarning faol ishtirokchilariga aylanish imkonini beradi.

Mahalliy va xorijiy tajriba asosida talabalarining etnoekologik madaniyatini shakllantirishdagi bosqichlar:

1. Mahalliy tajribani o'rganish:

- Turli etnik guruhlarining urf-odatlarini va urf-odatlarini o'rganish
- Etnik guruhlarining tabiat bilan o'zaro ta'siri
- Tabiiy resurslardan foydalanish
- Biologik xilma-xillikni saqlash
- Tabiiy resurslardan foydalanish tarixi
- Muvaffaqiyatli yoki muvaffaqiyatsiz ekologik siyosatga misollar

2. Xorijiy tajribani o'rganish:

- Atrof-muhitni muhofaza qilishning ilg'or usullari
- Boshqa mamlakatlarda tabiatni muhofaza qilish va biologik xilma-xillikni saqlash bo'yicha muvaffaqiyatli loyihalar
- Atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish

3. Amaliy faoliyat:

- Ekologik loyihalar va ekspeditsiyalarda ishtirok etish
- Olingan bilimlarni amalda qo'llash
- Tabiat bilan o'zaro munosabat va ish natijalarini ko'rish

4. Atrof-muhitga mas'uliyatli munosabatni rivojlantirish va ekologik jarayonlarda faol ishtirok etish [4].

Talabalarda etnoekologik madaniyatlarini shakllantirish tamoyillari asosida milliy va xorijiy tajribalardan samarali foydalanishadi. Bu tamoyillar o'quvchilarning etnik guruhlariga

va tabiatga oid madaniyat bilimlari, falsafa, antropologiya, etnologiya va ekologiyadan olingan ta'lim muhitlari bilan bog'liq.

Etnoekologik madaniyat shakllantirish tamoyillari quyidagilardir:

Etnoekologik madaniyati o'rganish: Talabalar o'z milliy va xorijiy etnik guruhlarning qadimiy va zamonaviy ekologik madaniyatlarini o'rganish orqali etnologiya, antropologiya, etnografiya, etnopsixologiya va boshqa ilmiy yo'nalishlarda mutlaqo mustahkamlashtirishlari kerak. Kelajakda milliy va xorijiy etnik guruhlardan tashkil topgan talabalarning etnoekologik madaniyatlarini o'zlashtirish uchun bu tamoyillar ajralib turadi.

O'quv jarayonida etnokulturologik asoslarni qo'llash: Talabalar tabiiy ekologik hududda, etnik o'ta-mamurolar hujjatlarida, o'rdavachilik madaniyati qoidalari asosida o'rganishlari kerak. Shu bilan birga, o'quvchilar milliy gavdalarning muayyanligi bilan bog'liq tarixiy ob'ektlar va erodlarga e'tibor qaratishlari lozim.

Etnokulturologiya va ekologik muhitni ta'limiy qo'llash: Talabalar etnik guruhlar orasidagi yengil ma'naviy faqirlashgan umumiy qadimgi g'alaba o'zgartirish, maxsus ob'ektlar va axloqiy qo'llash, tabiiy ekologik muhitni ta'limiy va ma'naviy qobiliyatlar bilan boyitish, fikr rivojlanishi, etnoekologik muhiti qayta tiklash, ob'ektlarni saqlash, o'quv va tarbiyaviy, nazariy masalalarini yechish imkoniyatlarini olish ularning asosiy vazifalaridir [2].

Etniklik bilan tanishish: Talabalar etnik guruhlarning erte erkinligi, ularning tabiiy ijtimoiy-fe'liy birlashilishlarini umumlashtirishni o'rganishlari, ular ko'rgan va ma'qullab ko'rgan axloqiy hodisalarni isbotlashlari, hamda uning ularning etnoekologik madaniyatiga xosligini tushunishlari kerak. Bu esa ularning milliy kasb-hunar masalalarini muhokama qilish va ularning muhitda ajralib turuvchi harakatlarini taxlil qilish uchun qobiliyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Bu tamoyillar talabalarni milliy va xorijiy etnoekologik madaniyatga oid savollar bilan shug'ullanish, ularning bu sohada kutubxonadan olib chiqilishlariga ko'ra to'g'ri keladi va ularning etnoekologik madaniyatini shakllantirishda katta hissa qo'shadi.

Talabalar etnoekologik madaniyatlarini shakllantirish xususida, milliy va xorijiy tajribalar asosida bir necha usullar amalga oshirish mumkin:

Tarbiyachilar va o'quv metodikasi: O'qitish davrida talabalarni milliy va xorijiy etnoekologik madaniyat bilan tanishtirish va shakllantirish uchun tarbiyachi va muallimlar ma'lumotlarni qo'llab-quvvatlashlari lozim. Bu maqsad uchun, o'quv kitoblari, darslar, bayonotlar va boshqa dars materiallari milliy va xorijiy etnoekologik madaniyat elementlarini qamrab olgan bo'lishi kerak.

Ekskursiyalar va ko'rgazmalarni tashkil etish: Talabalar etnoekologik madaniyat bilan yengishib ketish uchun milliy va xorijiy manzaralarga, tabiatdan turar-joylarga, muhim ob'ektlarga o'rganishlari lozim. Shuningdek, talabalar etnoekologik madaniyat bilan tanishish uchun muzeylarga, ko'rgazmalarga va milliy bayramlarga ekskursiyalar tashkil etish foydalidir.

Shaxsiy tadqiqot va loyihalar: Talabalar o'zlarining etnoekologik madaniyatlarini shakllantirish uchun shaxsiy tadqiqotlar va loyihalarni amalga oshirishlari yaxshi bo'ladi. Bu tadqiqotlar va loyihalar talabalarning o'zini o'zlashtirish, muhim etik muammolarni tahlil qilish, milliy rivojlanish va tabiat muhofazasi masalalariga oid nutqni osonlashtirishga imkon berishadi.

Tayyorlov va tashkilashtirish: Talabalarining etnoekologik madaniyatlarini shakllantirish uchun tayyorlov va tashkilashtirish ishlarini amalga oshirish kerak. Buning uchun, talabalarni mahalliy va xorijiy mamlakatlarda tadqiqotlar, olimpiadalar, konferensiyalar, seminarlar va tanlovlar uchun o'qitishdan tashqari imkoniyatlar berish foydalidir.

Hamkorlik va hamkorlik tarmoqlari: Talabalar etnoekologik madaniyatlarini shakllantirishda xalqaro hamkorliklar va hamkorlik tarmoqlari homiylik bilan ish olib borishi kerak. Bu tarmoqlar orqali milliy va xorijiy olimlar, talabalar va o'qituvchilar o'z tajribalarini almashish, ma'lumot olish va hamkorlikni yanada kuchlantirish imkoniyati mavjud bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, talabalar etnoekologik madaniyatlarini bajarish uchun ma'lum jarayonlarni tahlil va qo'llab-quvvatlash ham muhimdir. Bu jarayonlar davomida talabalar tanqid etish, muzokaralar o'tkazish, milliy va xorijiy madaniyatlar adabiyotlarini o'qish, kinoteatrlarda etnoekologik filmlarni ko'rish, axborot texnologiyalarini qo'llash kabi qo'llanishlarni amalga oshirishlari lozim. Bunda davomida o'quvchilarga etnoekologik madaniyatlar bilan bog'liq mavzularda kutubxonalar va elektron resurslardan foydalanish, milliy va xorijiy tillarni o'rganish, mehnat va san'at tarixini o'rganish va boshqalar kabi jarayonlar muhim ahamiyatga ega.

References:

1. Козлов В.И. Основные проблемы этнической экологии // Советская этнография. – 1983 – № 1 – С. 3–16.
2. Козлов В.И. Этническая экология: становление дисциплины и история проблем. – М.: Ин-т этнологии и антропологии, 1994 – 230 с.
3. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения. Т. 1 / под ред. А.И. Пискунова (отв. ред.), И. Кирашка, Б. Куяла, Д.О. Лордкипанидзе, А. Чумы. – М.: Педагогика, 1982 – С. 7–24.
4. Куприянова М.Ю. Экопсихологические основы в процессе преподавания биологии в общеобразовательном учреждении // Природные и социальные экосистемы: материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием / Чувашский государственный педагогический университет им. И.Я. Яковлева, факультет естественнонаучного образования; отв. ред. В.В. Алексеев. – 2015 – С. 67–73.
5. Куприянова М.Ю. Возможности реализации краеведческого принципа на уроках школьной биологии при изучении систематики семенных растений / М.Ю. Куприянова, М.В. Капралова // Природные и социальные экосистемы: сборник материалов Всероссийской научно-практической конференции / Чувашский государственный педагогический университет им. И.Я. Яковлева. – 2019 – С. 90–100.
6. Куприянова М.Ю. Опыт организации студенческого экологического клуба «ЭКОДВИЖ» на базе университета Яковлева в целях повышения уровня экологической культуры молодежи // Экологическая культура в контексте современных реалий: материалы Всероссийской научно-практической конференции «Экологическая культура в контексте современных реалий», посвященной 50-летию Научного совета по проблемам экологического образования РАО / под общ. ред. Е.А. Гринёвой, М.Н. Алексеевой. – Ульяновск: УлГПУ им. И.Н. Ульянова, 2020 – С. 79–83.